

Мистецький простір України: історія і виклики сучасності

Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ОБРАЗОТВОРЧОГО ТА ДЕКОРАТИВНО-
ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА

Мистецький простір України: історія і виклики сучасності

Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції

ЗБІРНИК

РІВНЕ – 2017

УДК 7(477)(091)

Мистецький простір України: історія і сучасні виклики. Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції // Упорядн.: О.А. Сташук, Л.В. Крайлюк. – Рівне : Рівненський державний гуманітарний університет, 2017. – 167 с.

© Кафедра ОДПМ
© РДГУ

До збірника увійшли матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції “Мистецький простір України: історія і виклики сучасності”, що відбулася 25-26 жовтня 2017 р. у Рівненському державному гуманітарному університеті. Захід мав на меті розгляд широкого кола питань, пов’язаних з розвитком мистецтва, мистецтвознавства та мистецької освіти в Україні та поза її межами.

Пропоноване видання містить статті докторів та кандидатів наук, молодих науковців, аспірантів, здобувачів у галузі мистецтвознавства, культурології, педагогіки, історії з Івано-Франківська, Рівного, Луцька, Полтави, Одеси. У збірнику порушені наукові проблеми, пов’язані з розвитком мистецьких процесів України в різні історичні періоди, теорією і практикою мистецької освіти, мистецтвознавчими пошуками та питаннями функціонування культурної спадщини. Деякі дослідження мають міждисциплінарний характер, поєднуючи мистецькі, філософські та самоідентифікаційні аспекти людського буття (Ямборко О., Вахрамєєва Г., Власюк О.). Чимало науковців звертаються до висвітлення регіональних мистецьких (О.Сташук, Римаренко Х., Підцерковна Я., Павлунь В.) та історико-культурних (Р. Шеретюк, Л. Крайлюк) явищ. Наукові розвідки згруповані тематично у три розділи, які загалом висвітлюють широкий спектр сучасної мистецької, мистецько-культурної та мистецько-педагогічної проблематики.

Видання розраховане на науковців, художників, педагогів та шанувальників національної культури.

Зміст

I. Культурно-мистецькі процеси України в історичній ретроспективі та європейський контекст

1. Шеретюк Р. Художньо-мистецькі виміри діяльності ордену піарів на Волині (кінець XVII – перша третина XIX ст.).....8
2. Ямборко О. Пошуки «національного стилю» як соціокультурне явище в історії українського суспільства початку XX ст.....19
3. Крайлюк Л. Варшавська академія мистецтв 30-х років XX ст. – польсько-український діалог.....29
4. Вахрамєєва Г. Дослідження українського народного декоративного мистецтва в контексті національних самоідентифікаційних процесів кінця XIX – початку XX ст.....37
5. Власюк О. Світова культурна цінність українського мистецтва в історичному вимірі.....43

II. Образотворче та декоративне мистецтво: явища та персоналії (освітні, теоретичні та практичні аспекти)

1. Сташук О. Традиції вітчизняного декоративно-прикладного мистецтва в дипломних роботах студентів кафедри образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва РДГУ.....61
2. Рубан-Головчук З. Живописні пошуки українських керамістів.....74
3. Римаренко Х. Живописні серії Юрія Писаря в контексті мистецьких процесів Івано-Франківщини початку XXI століття.....82
4. Підцерковна Я., Павлунь В. Скриня у інтер'єрі поліської родини (за матеріалами с. Березове Рокитнівського району Рівненської області).....89
5. Каленюк О.М. Використання начерків і зарисовок у процесі засвоєння дисципліни «Педагогічний рисунок».....97

6. Чернієнко В. Абстрактне мислення у створенні художнього образу.....	105
7. Майструк Н. Методика створення керамічного сервізу: технологічні аспекти.....	117
8. Матвієць В. Історичні аспекти розвитку імпресіоністичного пейзажу.....	124
9. Ломака П. Обрядово-звичаєва культура українського народу в образотворчому мистецтві XIX – першої половини XX ст.....	131

III. Проблеми дизайну та дизайн в освітньому просторі України

1. Ганжа М. Мистецтво етнодизайну як засіб естетичного виховання особистості.....	138
2. Завадская О. Фьюжн. Стилистическая тенденция XXI в. в дизайне интерьера.....	152
3. Закаблук Е. Технологія створення архітектурної вставки як елемента декору інтер'єру.....	158

Відомості про авторів.....	164
-----------------------------------	------------

АБСТРАКТНЕ МИСЛЕННЯ У СТВОРЕННІ ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ

У статті здійснено спробу проаналізувати значення абстрактного мислення в творчому процесі, а саме процесі створення художнього образу. Розглядаються термінологічні та понятійні аспекти абстракції, абстрагування. Абстрактне мистецтво подається як важлива віха в історії мистецтва та зокрема в історії світосприйняття.

Ключові слова: творча діяльність, процес мислення, абстракція, інтерпретація, імпровізація, асоціація, абстракціонізм.

Постановка проблеми. Багатьох цікавить думка, яким чином створюється художній твір, які процеси відбуваються у системі мислення художника, що передує закінченому твору. Хоча цей процес, звичайно, до кінця визначити неможливо, все ж ми хочемо зупинитися на деяких важливих аспектах, що є складовими художнього творення. В системі визначень та термінології вони можуть бути не пов'язані між собою і можуть бути незалежними один від одного поняттями, але в процесі творення художнього образу вони так чи інакше приймають участь.

Творча діяльність – це народження чогось якісно нового, що відрізняється своєю неповторністю, оригінальністю та асоціюється з натхненням і талантом.

Зігмунд Фройд (1856-1939) – австрійський лікар, засновник психоаналізу, висунув теорію про те, що творчість виникає з підсвідомості [3]. Швейцарський психолог, філософ-ідеаліст Карл Юнг (1875-1961) та представники його школи рахували, що в основі творчості лежить досвід поколінь [1]. Пізніше творчість розглядалась як вища форма фантазії.

Сьогодні процес творчості, як стверджують вчені, це результат мислення. Психолог В. С. Кузін підкреслює, що «пізнання людиною оточення, природної та соціальної дійсності, забезпечує їй свободу та розкриває широкі перспективи творчості» [8]. Б. І. Додонов стверджує, що творчість – це синтез здібностей, унікальне об'єднання окремих характеристик особистості [5].

Мета. Поняття абстрактного в мистецтві та абстрактного у філософії стосуються своїх сфер мислення і не можна їх ототожнювати. Важливо проаналізувати значення здатності до абстрагування в процесі створення художнього твору.

Виклад основного матеріалу. Абстракція є однією з найважливіших операцій мислення. У сфері філософії абстракція (від лат. abstractio – відволікання), формування образів реальності (уявлень, понять, суджень) за допомогою відволікання та поповнення, тобто шляхом використання (або засвоєння) лише частини з безлічі відповідних даних та додавання до цієї частини нової інформації, що не витікає з цих даних [10, с. 7]. Для визначення того, що потрібно виділити, а що опустити, щоб сформулювати вірні твердження про реальність, що вивчається, потрібно розглянути цілі, засоби та об'єктивні умови абстракції і, особливо, – уточнити передумови, при яких властивості, що включені до результату абстракції, можна рахувати фактично незалежними від інших властивостей, сторонніх для абстракції. Відволікання від стороннього в процесі абстрагування спрощує завдання

пізнання. Прояснення того, які з розглянутих властивостей є сторонніми, – це по суті головне питання.

Як пише С. В. Воробйова, результати абстракції – образи реальності. Для розрізнення результату абстракції і самого процесу абстракції останній іноді називають абстрагуванням. Абстракція передбачає відмову від фіксації одиничного, випадкового на користь виокремлення загального, необхідного для забезпечення істинного пізнання світу [3, с. 41]. У філософії абстрактне і конкретне – це категорії, що означають ступені пізнання дійсності, виражені у гносеологічному законі від абстрактного до конкретного. Вперше поняття абстрактного та конкретного для характеристики відмінності, змістовності, розвиненості думки були застосовані Г. Гегелем. Конкретне означало у Гегеля розумне, повне і змістовне мислення, а абстрактне – безпристрасне та одностороннє [3, с. 100-101]. Достатньо близькими до філософського бачення абстрактного є представники естетичної науки (Ч. Морріс, У. Еко, В. Кандинський, Г. Фехнер, Т. Ліппс), пов'язані з абстракціонізмом як напрямом у мистецтві ХХ ст. Їх творче кредо полягало в тому, що митці відмовлялись від зображення форм реальної дійсності, прагнули виразити так звані глибинні істини буття, вічні й духовні сутності, рух космічних сил, тобто виразити щось безпредметне, не конфігуративне [1, с. 8-9].

Метод абстракції – це універсальний метод пізнання, логічна основа розуміння природи та суспільства. Найбільш розвинутою системою абстракції володіє математика, котра сама по суті є наукою про абстракцію: вона складає її передумову, метод та предмет [10, с. 7].

У розумінні психологів абстракція – процес, в якому відбувається виділення з цілісного предмета його окремих властивостей [1, с. 32] і є базою для процесів узагальнення й утворення понять. Головне – це те, що ця категорія становить необхідну умову, завдяки якій формуються узагальнені образи реальності, що дозволяють виділити важливі для певної діяльності

зв'язки й відношення об'єктів. При нехтуванні суттєвих ознак абстракція стає поверхневою та незмістовною. Володимир Даль розглядав абстрактне як лінгвістичну категорію в опозиції з конкретним. Абстрактне є загальним, відхиленням, ідеальним, розумовим, а конкретне, навпаки, – визначеним, точним, прямим, предметним.

Незважаючи на те, що зміст терміна абстрактний з часів Арістотеля певною мірою еволюціонував, але в основі його розуміння залишилося поняття процесу абстрагування, яке передбачає відчуження від тих чи інших не суттєвих властивостей чи відношень предмета на користь виокремлення загального або його окремих властивостей, необхідних для забезпечення істинного пізнання світу. Абстракція є базою для процесів узагальнення й утворення понять.

Свідомість – це процес ідеального відображення дійсності. Свідомість включає в себе мислення, знання, емоції, інтуїцію, пам'ять, волю. Тому кожна людина має своє бачення світу, властиву лише їй свідомість.

Мислення – це активний процес діяльності людського мозку. Абстрактне мислення – один із ступенів процесу пізнання, якому передують чуттєвий ступінь пізнання. Мета чуттєвого пізнання – зафіксувати предмет у вигляді факту чуттєвої наявності, його безпосередності. Цьому допомагає відчуття, сприйняття, уявлення. Предмети та явища навколишньої дійсності, впливаючи на органи чуття, викликають різноманітну інформацію (зорову, слухову, дотикову та ін.), що й складає зміст такого рівня чуттєвого пізнання, як відчуття. Отже, відчуття є відображенням окремих властивостей предметів та явищ дійсності (колір, звук, запах тощо), які діють на наші органи чуття.

Наступний рівень чуттєвого пізнання – сприйняття, за допомогою якого отримують інформацію про предмети та явища навколишнього світу у їх цілісному вигляді. Необхідною умовою формування інформації про предмет

у вигляді відчуття і сприйняття є безпосередня наявність предмета чи явища. Тільки тоді можна виділити окремі властивості предмета або ж характеризувати предмет у його цілісності. Але ми можемо отримати інформацію про предмет і не споглядаючи його. Відомості про предмети та явища, які сприймалися раніше, можуть відновлюватися в нашій уяві у вигляді різних образів. Ось ці образи і є уявленнями. Отже, уявленням називають таку форму чуттєвого пізнання, яка продукує інформацію про предмет у вигляді наочних образів. Це дає можливість говорити, наприклад, про знайому людину, яка в даний момент відсутня, сперечатися про явище, яке ми сприймали колись, і т. п.

Можна спробувати охарактеризувати інтерпретацію, імпровізацію та асоціацію як методи художнього творення, в яких найважливішу роль відіграє саме мислення, в основу якого покладено абстрагування.

Мистецтво є «створення форми» – «форми для того, що до цього ще не мало форми» [2]. Якщо спробувати досягнути процес художньої творчості, то, безперечно, можна трактувати цей процес як бажання самореалізації, бажання зрозуміти себе та навколишній світ. І однозначно можна сказати, що творчість – один із методів пізнання світу, тобто виникнення потреби пояснення світу, а це і означає, буквально – інтерпретація.

Отже, інтерпретація. За філософським енциклопедичним словником інтерпретація (від лат. Interpretatio – пояснення, тлумачення) – в логіці сукупність значень, що надаються деякій теорії (виразу, формулі, окремому символу), кожне таке значення також називається інтерпретацією [7].

Термін «інтерпретація» – пояснення, розкриття змісту, трактування і застосовується відносно осмислення та оцінки різноманітних фактів, процесів та явищ навколишнього середовища. Поняття інтерпретації широко розглядається в філософській, естетичній та мистецтвознавчій літературі (В.

Н. Холопов, Е. Г. Гуренко, Г. І. Гільбурд, Н. Л. Корихалова, А. Л. Фарбштейн та ін.). Дослідники поєднують його не тільки з встановленням об'єктивного значення предметів, що трактуються, але й з проявом їх суб'єктивного, особистісного змісту.

В широкому філософському сенсі категорія інтерпретації знаходиться в ланці таких гносеологічних категорій, як сприйняття, відображення, пояснення та розуміння, але враховуючи корекцію відносно області художньої творчості та мистецтва, вона займає серед них особливе місце.

Художня інтерпретація є різновидністю практично-духовної діяльності людини у сфері мистецтва та зустрічається у всіх видах виконавської творчості. Художня інтерпретація неможлива без авторської творчості та посередника – інтерпретатора, що наділений комплексом художніх здібностей та майстерністю, який має конкретний світогляд та керується в своїй діяльності тим чи іншим художньо-виконавським методом тощо.

З проблемою художньої інтерпретації пов'язують виховання цілого комплексу професійно-особистісних якостей: творче художньо-образне мислення, володіння комплексом засобів художньої виразності.

Музикант бере в руки інструмент. Ще нічого немає – ні ідеї, ні теми, ні задуму. Нічого конкретного. Є тільки настрої і туга за мелодійним пізнанням себе у світі і світу у собі. Є непевна потреба творчої самореалізації. Перебираючи ноти, музикант знаходить напрям цього відчуття, обриси цього музичного стану. З несвідомого поєднання звуків поступово виникає логіка їх руху. Вона несе в собі ритмічний малюнок, початок думки, початок мелодії. І ось вже здається ніби із самого процесу, випадкового перебирання клавіш чудесним випадком народжується музика...

Імпровізація як «першотворчість», як безпосередня спроба віднайти порядок з безпорядку, як чисто інтуїтивне самовизначення в хаосі вражень та

емоцій, як вільний політ фантазії – все це знайомо представникам різних видів мистецтва.

Намір та результат тут можуть співпадати, і можуть не співпадати. І саме ця невідповідність часто стає джерелом чудесних художніх прозрінь.

Момент імпровізації прискорює пізнавальний процес в мистецтві. Він збагачує творчість за методом «проб та помилок», творчістю «навпомацки». Творчість за логікою є процес самоорганізації, самонастроювання і тут важливий початковий момент, перший крок. Імпровізація, що є творчістю несподіваною, може спровокувати натхнення та щасливо надати тон всьому подальшому розвитку художньої думки. Станіславський все життя задавався фундаментальним питанням: «як свідомо збуджувати в собі несвідому творчу природу для надсвідомого органічного процесу». В числі багатьох його відповідей на це питання є і такий: «експромт та несподіваність – найкращі збудники творчості» [9].

Логіка і психологія імпровізації майже не вивчені. А між іншим можливості її неоціненні. Будь-яка творчість представляє собою процес безперервних перевтілень задуму та здійснення, переживання та виразу, раціонального та інтуїтивного. Момент імпровізації – це момент стрибка, перерви поступовості в розвитку цього процесу. Імпровізація в мистецтві несе в собі чудесне відчуття творчого початку, що закладене в самому творенні світу.

Асоціація – це спроба поєднати інформаційне середовище з власним емоційним станом. Думка людини у звичайному стані працює за логічною схемою, за схемою силогізмів. Під час творчої роботи думка, як у сні, йде шляхом асоціацій. Чим більша здатність до асоціацій, тим багатші образи автора, тим вони оригінальніші та непередбачувані.

Одним із важливих та найбільш цікавих засобів формування нових ідей є метод асоціацій. Асоціація, або зв'язок ідей, – це явище, сутність якого в тому, що людина, спостерігаючи, слухаючи, пробуючи на смак або дотикаючись до чогось, одночасно уявляє собі щось інше, подібне безпосередньо з тим, що сприймається, відчувається. У кожного з нас одне і теж явище викличе зовсім різні асоціації.

Асоціації бувають різноманітні – випадкові, особисто-індивідуальні та загально-значимі, зрозумілі всім і тому цінні для людини. Сьогодні вже говорять про «асоціативне мислення» та «асоціативний розум». Вчені психологи Ф. Н. Гоноблін, Н. В. Кузьміна, Н. Д. Левітов рахують, що мислення людини – мислення асоціативне. Кожна людина мислить асоціюючи, поєднуючи слова у словосполучення, образи в образний ряд шляхом перебору асоціацій.

Асоціативно-образне мислення напряму пов'язане з рівнем розвитку особистості, із загальною культурою людини, залученням її до мистецтва в найширшому сенсі цього слова.

Отже, інтерпретація, імпровізація, асоціація є важливими складовими творчого процесу.

Абстракціонізм, абстрактне мистецтво, безпредметне мистецтво, конфігуративне мистецтво, одна з течій авангардистського мистецтва, що виникла на початку ХХ ст., залишаються актуальними і на початку ХХІ ст. Філософсько-естетична основа абстракціонізму – ірраціоналізм, відхід від ілюзорно-предметного зображення, абсолютизація чистого враження та самовираження митця засобами геометричних фігур, ліній, кольорових плям, звуків. Саме прагнення висловити невимовне, передати відчуття єдності душі і матерії, всесвіту, космосу лежало в основі пошуку нової, нетрадиційної образотворчої мови, повної глибокого сенсу. Абстрактне мистецтво виникло

в 1910 – 13 рр. в процесі розшарування кубізму, експресіонізму, футуризму. Перші його зразки створили працюючий в Німеччині В. Кандінський, француз Р. Делоне, іспанець Ф. Пикабія, чех Ф. Купка, в Росії – К. Малевич. Працюючі в Парижі українець А. Архипенко та румун К. Бринкуши звернулись трохи пізніше до пошуків абстрактної скульптури. В роки другої світової війни 1939-45 в США виникла школа абстрактного експресіонізму (живописці Дж. Поллок, М. Ротко), що розвивалась після війни у багатьох країнах (ташизм) і проголосила своїм методом «чистий психічний автоматизм» та підсвідому імпульсивність творчості.

Світ без об'ємів, відтінків, облич, виник на картинах Малевича; пошук досконалої форми, вільної від побуту, дріб'язкового життя, був його кумиром. «Ключи супрематизма ведуть мене к открытию еще не осознанного. Новая живопись не принадлежит земле исключительно. Земля брошена как дом, изъеденный шашлями. И на самом деле, в человеке, в его сознании лежит устремление к пространству, тяготение отрыва от шара земли» (3 листа К. С. Малевича М. В. Матюшину. Червень 1916) [6, с.192]. Один із засновників абстракціонізму Василь Кандінський вважав, що «живопис є мистецтво, і мистецтво вцілому не є беззмістовне створення творів, що розпливаються в пустоті, а цілеспрямована сила; вона покликана служити розвитку та вдосконаленню людської душі... Живопис – це мова, котра лише її одній властивими формами говорить нашій душі про її хліб насущний; і цей хліб насущний може в даному випадку бути даний душі лише цим і ніяким іншим чином»[7, с.140].

В сучасному мистецтві є безліч прикладів – як автор може застосовувати здатність до абстрактного мислення, створюючи образи. Аналізуючи твори мистецтва можна однозначно зробити висновок, що сучасна людина все більше прагне локалізації певних символів, абстрагованих образів. Наведемо, як приклад максимально концентрованої здатності до абстрагування,

творчість американського художника ХХ століття Марка Ротка, провідного представника абстрактного експресіонізму, одного з творців живопису кольорового поля.

Хоча його бунтівний мозок розбурхували швидше ідеї та їх адекватна реалізація, ніж те, наскільки картини сподобаються глядачеві з естетичної точки зору, Ротко створював неймовірної краси полотна. Хотів він того чи ні, йому вдавалось знаходити поєднання відтінків цінних самих по собі, в своєму мінімалізмі та чистоті. Скільки зусиль докладав художник, щоб публіка сприймала його картини виключно як втілення чистих емоцій без домішок на полотні, йому не вдавалось уникнути того, що вони ідеально вписувались в яскраві, а часом і кричущі інтер'єри свого часу, відповідно підтверджуючи тезу, що художник відображає дух свого часу.

Висновки. Поняття абстрактного стосується процесу мислення. Саме здатність до абстрагування важлива для повноцінного творчого процесу. Цей логічний процес акумулює в собі відбір потрібної інформації, виокремлення основних властивостей об'єкта, що вивчається, важливість саме певних якостей для виокремлення конкретного художнього образу.

Список використаної літератури:

1. БТПС: Большой толковый психологический словарь: в 2-х т. / [под ред. А. Ребер]. – М. : ВЕЧЕ, 2003. – 1152 с.
2. Вельфлин Г. Основные понятия истории искусств: Проблемы эволюции стиля в новом искусстве. СПб., 1994. – 290 с.
3. ВЭФ: Всемирная энциклопедия : Философия / [гл. науч. Ред. И сост. А. А. Грицанов]. – М. : Аст, Мн: Харвест, соврем. Литератор, 2001. – 1312 с.
4. Горноста́й П. Фрейд Зигмунд // Політична енциклопедія. Редкол. : Ю. Левенець, Ю. Шаповал та ін. – К.: Парламентське видавництво, 2011. – 753 с.

5. Додонов Б. И. Гармоническое развитие и типологическое своеобразие личности // Психология формирования и развития личности / Под ред. Л. И. Анциферовой. – М. : Наука, 1981. – С. 284-304.
6. Ежегодник рукописного отдела Пушкинского дома. Л., 1974. – 152 с.
7. Кандинский В. В. О духовном в искусстве. – М. : Эксмо-Пресс, 2016. – 160 с.
8. Кузин В. С. Изобразительное искусство. – М. : Дрофа, 2016. – 160 с.
9. Станіславський К. Моє життя в мистецтві. – К. : Мистецтво, 1955. – 472 с.
10. ФЭС: Философский энциклопедический словарь / [редкол. : С. С. Аверинцев, Э. А. Араб-Оглы, Л. Ф. Ильичев и др.]. – 2-е изд. – М. : Сов. Энциклопедия, 1989. – 815 с.

Абстрактное мышление в создании художественного образа.

Черниенко Вера Андреевна. В данной статье предпринята попытка проанализировать значение абстрактного мышления в творческом процессе, а именно процессе создания художественного образа. Рассматриваются терминологические и понятийные аспекты абстракции, абстрагирования. Абстрактное искусство представляется как важная веха в истории искусства и в частности в истории мировосприятия.

Ключевые слова: творческая деятельность, процесс мышления, абстракция, интерпретация, импровизация, ассоциация, абстракционизм.

Abstract thinking in creating an artistic image. Chernienko Vera Andreevna.

In this article an attempt is made to analyze the meaning of abstract thinking in the creative process, namely the process of creating an artistic image. The terminological and conceptual aspects of abstraction, abstraction from the time of

their emergence are considered. Abstract art is presented as an important milestone in the history of art and in particular in the history of world perception.

Key words: creative activity, process of thinking, abstraction, interpretation, improvisation, association, abstractionism.

**Мистецький простір України:
історія і виклики сучасності**
Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції

ЗБІРНИК

Упорядники

Сташук О.А.

Крайлюк Л.В.

Відповідальність за достовірність інформації несе автор.
Думка редакції може не збігатись з думкою автора.